

GLOBAL BOSHQARUVDA INNOVATSIYALAR VA RAQOBAT MUHITI

Suyunov Dilmurod Xolmurodovich

Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi, iqtisod fanlari doktori professor

Bekova Oysara Nematovna

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi

"Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi" magistr tinglovchi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada global boshqaruv tizimida innovatsiyalar va raqobat muhiti o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik tahlil qilinadi. Tadqiqotda zamonaviy raqobatbardoshlik faqat ishlab chiqarish hajmi yoki tannarxning pasayishi bilan emas, balki bilim yaratish, texnologiyani o'zlashtirish, moslashuvchan institutlarni shakllantirish hamda g'oyalarni tezkor iqtisodiy qiymatga aylantirish qobiliyati bilan belgilanadi, degan g'oya asoslanadi. Maqolada raqamli platformalar, ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv, ochiq innovatsiyalar, yashil transformatsiya va global qiymat zanjirlarining qayta tuzilishi masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Texnologik, tashkiliy va boshqaruv innovatsiyalari o'rtasidagi aloqalar tizimlashtiriladi hamda global muhitdagi ustunlik moslashuvchanlik, strategik muvofiqlashtirish va innovatsion madaniyat uyg'unligidan kelib chiqishi ko'rsatib beriladi. Xulosa sifatida, uzoq muddatli raqobatbardoshlik ilmiy izlanishlar, kadrlar rivoji, etik boshqaruv va xalqaro hamkorlikni uyg'unlashtirish darajasiga bog'liqligi ta'kidlanadi.*

Kalit so'zlar: *innovatsiya, global boshqaruv, raqobat muhiti, raqamli transformatsiya, raqobat ustunligi, ochiq innovatsiya, barqarorlik, strategik boshqaruv*

Abstract: *This article examines the role of innovation in the transformation of the competitive environment in global management. The study argues that the competitiveness of firms and national economies is now determined not only by production scale and cost reduction, but also by the ability to generate knowledge, absorb technology, build adaptive institutions, and rapidly convert ideas into value. Special attention is paid to digital platforms, data-based decision making, open innovation, green transformation, and the reconfiguration of global value chains. The article systematizes the relationship between technological, organizational, and managerial innovation, and shows that competitive advantage in the global environment emerges from the combination of flexibility, strategic coordination, and innovation culture. It is concluded that long-term competitiveness depends on how effectively organizations combine research, talent development, ethical governance, and international cooperation.*

Keywords: *innovation, global management, competition, digital transformation, competitive advantage, open innovation, sustainability, strategic management*

Kirish

Hozirgi davrda jahon iqtisodiyoti tezkor texnologik o'zgarishlar, bozor chegaralarining nisbatan beqarorlashuvi va korxonalar hamda milliy iqtisodiyotlar o'rtasidagi kuchli raqobat

bilan tavsiflanadi. Avvalgi sanoat bosqichlarida ustunlik ko'proq xomashyo bazasi, arzon ishchi kuchi yoki geografik joylashuv bilan izohlangan bo'lsa, bugungi globallashuv sharoitida bunday omillar yetarli emas. Mahsulotning hayotiy sikli qisqarmoqda, axborot bir zumda tarqalmoqda, iste'molchi talabi esa tobora murakkablashmoqda. Shu sababli innovatsiya endilikda qo'shimcha faoliyat emas, balki boshqaruv va raqobatning markaziy tamoyiliga aylanmoqda.

Global boshqaruvdagi innovatsiyani tor ma'noda faqat yangi texnika yoki mahsulot yaratish bilan cheklab bo'lmaydi. U yangi biznes-modellarni, tashkiliy jarayonlarni, raqamli platformalarni, boshqaruv algoritmlarini, tarmoqlararo hamkorlikni va xalqaro koordinatsiya vositalarini ham qamrab oladi. Demak, innovatsiya nafaqat texnologik, balki boshqaruv hodisasidir. Innovatsion faol tashkilotlar o'zgarishlarni oldinroq payqaydi, resurslarni qayta taqsimlashda tezroq harakat qiladi hamda global bozorda yangi qiymat taklifini shakllantira oladi. Aksincha, innovatsiyani faqat bir martalik loyiha sifatida ko'radigan tuzilmalar dastlab kuchli resurslarga ega bo'lsa ham strategik mavqeini yo'qotishi mumkin.

Raqobat muhiti ham ko'p o'lchamli tus oldi. Bugun korxonalar faqat narx va sifat bo'yicha emas, balki tezkorlik, moslashuvchanlik, ma'lumotlar bilan ishlash salohiyati, ekologik mas'uliyat va institutsional ishonch bo'yicha ham bellashmoqda. Bu esa zamonaviy raqobatning markazida o'rganish va transformatsiya qobiliyati turganini ko'rsatadi. Mazkur maqolaning maqsadi global boshqaruvda innovatsiyalar raqobat muhitini qanday o'zgartirayotganini ochib berish hamda innovatsion salohiyatning uzoq muddatli ustunlikni shakllantirish mexanizmlarini asoslashdan iborat.

Innovatsiya bilan raqobat o'rtasidagi bog'liqlik iqtisodiy va boshqaruv tafakkurida keng tadqiq etilgan. J. Shumpeter innovatsiyani "ijodiy vayronkorlik" manbai sifatida talqin qilib, yangi kombinatsiyalar eski tuzilmalarni siqib chiqarishini ko'rsatgan. Ushbu yondashuvga ko'ra, raqobat mavjud talab uchun kurashgina emas, balki mahsulot, texnologiya va iste'molchi kutishlarini qayta belgilash jarayonidir. M. Porter esa raqobat ustunligi korxonaning faoliyat zanjiri, unumdorligi va tarmoq kuchlariga javob bera olish darajasi bilan belgilanadi, deb hisoblaydi. Har ikkala yondashuvda ham innovatsiya narxga asoslangan raqobatdan chiqib ketish imkonini beruvchi hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo'ladi.

Zamonaviy strategik boshqaruv ushbu g'oyalarni rivojlantirib, alohida resurslardan ko'ra qobiliyatlar tizimiga urg'u beradi. Dinamik qobiliyatlar konsepsiyasiga ko'ra, tashkilot o'zgaruvchan muhitda kompetensiyalarni birlashtirish, yangilash va qayta konfiguratsiya qilish orqali barqaror ustunlikka ega bo'ladi. Bu yondashuv ayniqsa global raqobat uchun muhim, chunki bugungi bozorlarda texnologik uzilishlar, tartibga solishdagi o'zgarishlar, geosiyosiy xavflar va logistik siljishlar tez-tez kuzatiladi. Innovatsion korxonalar shunchaki texnologiyaga ega bo'lmaydi; u muhitni kuzatish, signallarni sharhlash, bilimlarni safarbar etish va jarayonlarni o'zgartirishga xizmat qiluvchi boshqaruv mexanizmlariga ega bo'ladi.

Yana bir muhim yo'nalish ochiq innovatsiya nazariyasidir. H. Chesbrough ko'rsatganidek, korxonalar yopiq makonda samarali innovatsiya qila olmaydi. Bilim universitetlar, startaplar, transmilliy kompaniyalar, yetkazib beruvchilar va iste'molchilar o'rtasida aylanadi. Global

muhitda bu holat raqobatbardoshlikning taqsimlangan innovatsion tarmoqlarda ishtirok etish qobiliyatiga bog'liq ekanini anglatadi. Tashqi bilim manbalariga ochiq bo'lgan firmalar tezroq moslashadi, hamkorlikdan yiroq tashkilotlar esa ortda qolish xavfiga duch keladi.

Innovatsiya raqobatbardoshlikka bir nechta o'zaro bog'liq mexanizmlar orqali ta'sir ko'rsatadi. Birinchidan, u ishlab chiqarish jarayonlari, koordinatsiya usullari va resurs taqsimotini takomillashtirish orqali unumdorlikni oshiradi. Jarayon innovatsiyalari chiqindilarni kamaytiradi, tranzaksiya xarajatlarini pasaytiradi va aniqlikni kuchaytiradi. Ikkinchidan, innovatsiya differentsiatsiya imkonini yaratadi. Yangi mahsulot, xizmat arxitekturasi yoki mijoz tajribasini taklif etgan korxonalar qulay bozor segmentini egallab, narx bosimini yumshatishi mumkin. Uchinchidan, innovatsiya moslashuv tezligini oshiradi; beqaror sharoitda tez o'rganib, tez qaror qabul qilgan subyekt ko'pincha kengroq miqyosga ega raqibdan ham ustun keladi.

Strategik darajada innovatsion salohiyat raqobatning o'z mantiqini o'zgartiradi. An'anaviy yondashuv nisbatan barqaror tarmoqlar va aniq raqiblar mavjudligini nazarda tutardi. Raqamli va globalashgan bozorlarda esa raqobat ko'pincha tarmoq chegaralaridan tashqaridan keladi. Moliyaviy kompaniyalar texnologik korxonalar bilan, ishlab chiqaruvchilar esa xizmat ko'rsatuvchi platformalar bilan bellashmoqda. Shunday sharoitda strategiya mavjud pozitsiyani himoya qilish bilan cheklanib qolmasligi, balki yangi qiymat yaratish modellarini sinovdan o'tkazishga yo'naltirilishi lozim.

Ayniqsa mahsulot innovatsiyasi bilan biznes-model innovatsiyasining uyg'unligi muhimdir. Texnik jihatdan mukammal mahsulotning o'zi muvaffaqiyat kafolati emas, agar u samarali yetkazib berish mexanizmi, platforma mantiq'i yoki barqaror daromad modeli bilan mustahkamlanmagan bo'lsa. Global yetakchilar ko'pincha operatsion jarayonlardagi kichik takomillashtirishlarni qiymatni egallash usulidagi tub o'zgarishlar bilan birlashtirgani uchun ustunlikka ega bo'ladi. Demak, raqobatbardoshlikni tayyor holat emas, balki innovatsion portfel, bozor vaqti, boshqaruv koordinatsiyasi va manfaatdor tomonlar ishonchining dinamik uyg'unligi sifatida ko'rish zarur.

Innovatsiya turi	Boshqaruv mazmuni	Raqobatga ta'siri	Asosiy xatar
Mahsulot innovatsiyasi	Yangi mahsulot, xizmat yoki mijoz yechimi	Differentsiatsiya va yuqori segmentga chiqish	Tez nusxalanish
Jarayon innovatsiyasi	Avtomatlashtirish, tejamkor tizimlar, kuzatuvchanlik	Xarajat kamayishi va unumdorlik oshishi	Texnologik qaramlik
Tashkiliy innovatsiya	Agil jamoalar, tarmoq koordinatsiyasi, yangi tartiblar	Moslashuv tezligi va o'rganish kuchayadi	Ichki qarshilik

Biznes-model innovatsiyasi	Platforma mantig'i, obuna, ekotizim	Yangi daromad manbalari va miqyos effekti	Tartibga solish noaniqligi
Yashil innovatsiya	Energiya tejamkorlik, aylanish, past uglerodli amaliyot	Obro', legitimlik va bozorga kirish ustunligi	Boshlang'ich sarmoya yuqoriligi

1-jadval. Innovatsiya turlari va raqobat natijalari o'rtasidagi bog'liqlik (muallif ishlanmasi)

Raqamli transformatsiya va platforma raqobati

Raqamli transformatsiya global boshqaruvdagi raqobat muhitini tubdan o'zgartirdi. Ma'lumotlar endilikda kapital, texnologiya va inson resurslari qatori strategik resursga aylandi. Ma'lumotlarni yig'ish, tahlil qilish va amaliy qarorlarga aylantira oladigan tashkilotlar bozor, ta'minot zanjiri, mijoz xulqi va operatsion xatarlar haqida chuqurroq tasavvurga ega bo'ladi. Bulutli tizimlar, sun'iy intellekt, bashoratli tahlil va avtomatlashtirish boshqaruvni reaktiv shakldan proaktiv shaklga o'tkazmoqda. Natijada boshqaruv sifati ko'proq raqamli yetuklik bilan belgilanmoqda.

Raqamlashtirishning eng muhim oqibatlaridan biri platforma raqobatining kuchayishidir. Platformalar oddiy mahsulot sotmaydi; ular turli foydalanuvchi guruhlari o'rtasidagi aloqalarni muvofiqlashtiradi va tarmoq effektlari, ma'lumotlar oqimi hamda ekotizim nazorati orqali qiymat yaratadi. Savdo, transport, moliya, ta'lim va media kabi ko'plab tarmoqlarda aynan shu model raqobat qoidalarini qayta yozmoqda. Platforma asosidagi raqobat an'anaviy firmalarga bosimni kuchaytiradi, chunki miqyos tezroq shakllanadi, almashish xarajatlari ekotizim integratsiyasi orqali oshiriladi va bozor ko'rinishi algoritmlar yordamida boshqariladi.

Biroq raqamli transformatsiya yangi zaifliklarni ham yuzaga keltiradi. Bitta platformaga haddan tashqari qaramlik, ma'lumotlar xavfsizligining sustligi, algoritmik noaniqlik va raqamli infratuzilmaga teng bo'lmagan kirish raqobatni rivojlantirish o'rniga buzib qo'yishi mumkin. Shu sababli global boshqaruv faqat samaradorlikni emas, balki boshqaruvchanlikni ham ta'minlashi kerak. Tashkilotlar raqamli etika, kibernetika xavfsizlik, muvofiqlik va texnologik risklarni boshqarish bo'yicha ichki salohiyatni shakllantirishi lozim.

Texnologik vositalar faqat tashkiliy innovatsiya bilan qo'llab-quvvatlangandagina real qiymat yaratadi. Bunga ish jarayonlarini qayta loyihalash, funksiyalararo jamoalarni shakllantirish, tezkor qaror qabul qiluvchi tuzilmalarni yaratish va tajriba o'tkazishni rag'batlantiruvchi madaniyatni qaror toptirish kiradi. Global kompaniyalarda innovatsiyaning asosiy to'siqlari ko'pincha g'oya yetishmasligi emas, balki ierarxiyaning qotib qolganligi, bo'linmalararo aloqaning uzilishi va xatodan qo'rqish bilan bog'liq. Demak, boshqaruv innovatsiyasi ko'pincha texnologik muvaffaqiyatning yashirin sharti hisoblanadi.

Global bozorlarda faoliyat yuritayotgan tashkilotlar uchun bir nechta amaliy yo'nalishlarni ajratish mumkin. Birinchidan, innovatsiya alohida bo'limga yuklangan vazifa emas, balki

korporativ strategiyaning o'zagiga aylanishi zarur. Buning uchun aniq ustuvor yo'nalishlar, ajratilgan budjet, o'lchanadigan o'rganish maqsadlari va yuqori rahbariyat qo'llovi talab etiladi. Ikkinchidan, korxonalar inkremental jarayon takomillashtirishlari bilan tanlab olingan radikal tajribalarni uyg'unlashtirgan aralash innovatsion portfel yaratishi maqsadga muvofiq.

Xulosa: Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, innovatsiya global boshqaruvdagi raqobat muhitini o'zgartiruvchi markaziy mexanizm hisoblanadi. U unumdorlikni oshiradi, bozor chegaralarini qayta belgilaydi, moslashuv tezligini kuchaytiradi va strategik ustunlikning yangi shakllarini yaratadi. Raqamli davrda raqobat faqat ishlab chiqarish quvvati bilan emas, balki ma'lumotlar bilan ishlash salohiyati, tashkiliy o'rganish, institutsional moslashuvchanlik va innovatsion tarmoqlarda ishtirok etish qobiliyati bilan belgilanadi.

Demak, global boshqaruvning asosiy vazifasi innovatsiyani parchalanib ketgan faoliyatdan tizimli boshqaruv tamoyiliga aylantirishdir. Faqat shundagina innovatsiya raqobat quroli bo'lish bilan cheklanmay, moslashuvchan, mas'uliyatli va bardavom taraqqiyotning poydevoriga aylanadi.

References

1. Suyunov, D. X. *Corporate Governance Mechanism: Problems and Solutions*. Monograph. Tashkent: Academia, 2007.
2. Suyunov, D., and Elmurod Abdusattorovich Khoshimov. "Methodological Aspects of Assessing the Effectiveness of Corporate Governance in Joint-Stock Companies." *Scientific Electronic Journal: Economics and Innovation Technologies*, no. 2, 2018.
3. Suyunov, D. H. "The Main Problems of Corporate Governance and Ways to Solve Them." *EPRA International Journal of Economic Growth and Environmental Issues (EGEI)*.
4. Suyunov, D. H. "The Main Problems of Corporate Governance and Ways to Solve Them." *EPRA International Journal of Economic Growth and Environmental Issues (EGEI)*.
5. Davletyarov, M. A., D. Suyunov, and A. T. Kenjabaev. "Digitalization of the Economy: Concepts, Problems and Implementation Strategy." *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, vol. 12, 2023, pp. 209–218.